

O'zbek Va Ingliz Flora Komponentli Idiomalarining Semantik Va Pragmatik Xususiyatlari

Salimova Baxora

*Samarqand davlat chet tillar instituti assistant o'qituvchisi,
Ali Akar, Turkiya Mugla Universiteti professori*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi flora, ya'ni o'simliklar olamiga oid frazeologik birliklarning semantik va pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Frazeologizmlar tilning boy qatlamlaridan biri bo'lib, ular xalqning milliy tafakkuri, madaniyati va dunyoqarashini o'zida aks ettiradi. Ayniqsa, o'simlik nomlari asosida shakllangan idiomalar inson hayoti, xarakteri va turli ijtimoiy holatlarni ifodalashda keng qo'llanadi. Ushbu maqolada flora idiomalarining metaforik va ramziy ma'nolari, ularning nutq jarayonidagi qo'llanish xususiyatlari hamda ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshash va farqli jihatlar qiyosiy tahlil asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: frazeologizm, idiom, flora, semantika, pragmatika, konnotatsiya, metafora, qiyosiy tahlil.

Frazeologiya tilshunoslikning muhim va murakkab sohalaridan biri bo'lib, u tildagi barqaror birikmalarni o'rganadi. Frazeologik birliklar oddiy so'z birikmalaridan farqli ravishda ko'chma ma'noga ega bo'lib, ular ko'pincha xalqning tarixiy tajribasi, madaniyati va turmush tarziga bevosita bog'liq holda shakllanadi. Shunday birliklar qatorida flora idiomalari ham alohida o'rin egallaydi. Flora idiomalari — bu tarkibida o'simlik nomlari yoki o'simlik qismlariga oid komponentlar mavjud bo'lgan turg'un iboralardir.

Ingliz va o'zbek tillarida flora idiomalari keng qo'llanadi va ular ko'pincha insonning ruhiy holati, ijtimoiy mavqei, xulq-atvori hamda hayotiy jarayonlarni obrazli tarzda ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, ingliz tilidagi *“a late bloomer”* iborasi insonning kech rivojlanishini bildirsa, o'zbek tilidagi *“guli ochilmagan”* iborasi ekvivalent hisoblanadi. Ushbu iboraning o'zbek tilida *“O'n gulidan bir guli ochilmagan”* sinonimik variant ham mavjud bo'lib, xalqimiz orasida keng tarzda qo'llaniladi. Bu esa turli tillarda o'xshash konseptual metaforalar mavjudligini ko'rsatadi.

Flora komponentli idiomalarining semantik xususiyatlari, avvalo, ularning ko'chma ma'noga asoslanganligi bilan belgilanadi. Bu idiomalarda o'simliklar real obyekt sifatida emas, balki ma'lum tushunchalarni ifodalovchi ramziy vosita sifatida qo'llanadi. Ingliz tilida *“to put down roots”* iborasi insonning bir joyda mustahkam o'rinish qolishini anglatadi. Bu yerda *“roots”* (ildiz) so'zi barqarorlik va bog'liqlik timsoli sifatida ishlatilgan. Xuddi shuningdek, o'zbek tilida *“ildiz otmoq”* iborasi ham aynan shu ma'noni ifodalaydi. Bu esa ikki til o'rtasida semantik o'xshashlik mavjudligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, ingliz tilidagi *“nip it in the bud”* iborasi muammoni boshlanishidayoq bartaraf etish ma'nosini bildiradi. Bu yerda *“bud”* (g'uncha) hali ochilmagan, rivojlanmagan holatni anglatadi. O'zbek tilida bu iboraning to'g'ridan-to'g'ri ekvivalenti mavjud emas, ammo *“boshlanishidayoq to'xtatmoq”* tarzida mazmuniy tarjima qilinadi. Bu holat frazeologik birliklarning milliy xususiyatlarga ega ekanligini ko'rsatadi.

O‘zbek tilidagi flora idiomalari ko‘pincha kuchli obrazlilik va hissiylik bilan ajralib turadi. Masalan, *“bargday titramoq”* iborasi kuchli qo‘rquvni ifodalaydi. Bu yerda bargning shamolda titrashi insonning qo‘rquv holatiga qiyoslangan. Ingliz tilida esa *“as fresh as a daisy”* iborasi insonning tetik va sog‘lom holatini ifodalaydi. Bu yerda gul (daisy) poklik va yangilik ramzi sifatida ishlatiladi.

Flora idiomalarining pragmatik xususiyatlari esa ularning nutq jarayonida qanday qo‘llanishi bilan bog‘liq. Bunday idiomalar ko‘pincha nutqqa emotsional-ekspressiv rang beradi. Masalan, *“the grass is always greener on the other side”* iborasi insonning o‘zida bor narsadan qoniqmaslik holatini ifodalaydi va bu ibora ko‘pincha tanqidiy yoki kinoyaviy ma‘noda qo‘llanadi. O‘zbek tilida ham shunga o‘xshash mazmun *“boshqaning hayoti yaxshiroqdek ko‘rinadi”* tarzida ifodalanadi.

Pragmatik jihatdan flora idiomalari kontekstga kuchli bog‘liq bo‘ladi. Ularning ma‘nosi nutq vaziyatiga qarab o‘zgarishi mumkin. Masalan, *“a late bloomer”* iborasi ba‘zi hollarda ijobiy baho (inson keyinchalik muvaffaqiyatga erishadi), boshqa hollarda esa salbiy yoki neytral baho sifatida ishlatilishi mumkin.

Flora idiomalarining yana bir muhim jihati — ularning madaniy xususiyatidir. Har bir til o‘ziga xos o‘simlik obrazlari orqali dunyoni tasvirlaydi. Ingliz tilida atirgul (rose), romashka (daisy) kabi o‘simliklar ko‘p ishlatilsa, o‘zbek tilida daraxt, gul, meva kabi umumiyroq tushunchalar keng tarqalgan. Bu esa har bir xalqning tabiatga bo‘lgan munosabati va madaniy qadriyatlari bilan izohlanadi.

Tarjima jarayonida flora idiomalarini berish muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ba‘zi hollarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima ma‘noni to‘liq ifodalay olmaydi. Shuning uchun tarjimada ekvivalent yoki muqobil ifodalarni tanlash muhim ahamiyatga ega. Masalan, ingliz tilidagi *“to turn over a new leaf”* iborasi *“yangi hayot boshlamoq”* deb tarjima qilinadi, bu esa so‘zma-so‘z tarjimadan ko‘ra mazmuniy jihatdan to‘g‘riroq hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek va ingliz tillaridagi flora idiomalari semantik jihatdan metaforik va ramziy xarakterga ega bo‘lib, ular orqali inson hayoti, xarakteri va turli ijtimoiy jarayonlar obrazli tarzda ifodalanadi. Pragmatik jihatdan esa bu birliklar nutqda emotsionallik, ekspressivlik va madaniy rang-baranglikni ta‘minlaydi. Qiyosiy tahlil natijasida ikki til o‘rtasida umumiyliklar bilan birga sezilarli farqlar ham mavjudligi aniqlandi. Bu farqlar, asosan, milliy madaniyat va tilning o‘ziga xos rivojlanish xususiyatlari bilan bog‘liqdir. Flora idiomalarini chuqur o‘rganish tilshunoslikda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u tarjima nazariyasi va amaliyoti uchun ham foydali natijalar beradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Vinogradov V.V. Frazzeologiya asoslari.
2. Kunin A.V. English Phraseology.
3. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati.
4. Oxford Dictionary of Idioms.
5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language.